

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

ved W. Christiansen, Chr. Stenz og Inger Bjørn Svensson

INDHOLD:

Brev fra redaktør J. Jessen
om husmoderproblemer

Bjørn Hanssen:
Folketingsvalget i grænselandet

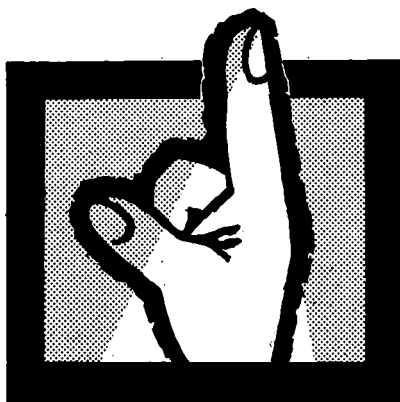
Inger Enemark:
Et tilbageblik

Peter Michelsen:
Et amerikansk Christiansfeld

I mere end 150 år

har sparekasserne ydet bistand og vejledning i alle økonomiske spørgsmål som et led i deres idealistiske sigte. At en sparekasses overskud ikke udbetales som udbytte, men kun bruges til sikring af sparernes indskud og til velgørende formål, understreger yderligere,

at det gi'r tryghed at gå i SPAREKASSEN

DE SØNDERJYDSKE SPAREKASSER

Brev fra redaktør Jens Jessen om husmoderproblemer

I 1904 blev Kathrine Marie Billum, Flensborg, forlovet med A. Svensson, dengang journalist ved Flensborg Avis, som redaktør J. Jessen ejede. Der var andre ord end de skarpe i redaktør Jessens blækkhus, og i dette brev til den unge, nyforlovede pige, som tilbragte nogle måneder på Ubberup højskoie, henter hans pen pædagogiske råd op. Polemikeren havde ikke glemt den gerning, han oprindelig havde uddannet sig til.

Redaktør Jessen brugte stort set den af undervisningsminister Hartvig Frisch et halvt århundrede senere indførte retskrivning med små bogstaver og bolle-å. Brevet er ordret gengivet, og det fortæller både om afsenderens personlige indstilling til huslig økonomi og om datidens sparsommelige husførelse – modtageren husker endnu, at skulle det unge par have gæster, blev der lagt en mark til side om ugen til dette formål –, men det må suppleres med den bemærkning, at redaktør Jessen ikke alene holdt brylluppet i Kolding, hvor vielsen fandt sted 5. maj 1905, men også på anden måde i al stiltfærdighed støttede det nygifte ægtepar økonomisk.

f. t. Berlin, den 2. februar 1905.

Frøken Katrine Billum

f. t. Ubberup.

Af Deres kærester vil De vel have hørt, at jeg fuldstændig giver ham medhold i, at De og han ikke af hensyn til nogle håndklæder og lagner, der skal sømmes, bør opsætte at holde Deres bryllup i den lyse og forventningsfulde forårstid. De håndklæder bliver nok sømmede i løbet af sommeren.

Husførelse efter Deres tarv lærer De næppe nogen steder bedre end i Deres nye hjem. Kan De koge vælling, uden at den svides, stege en steg, uden at den bliver for rå eller for tør, og kan De, hvad der skal være den sværeste kunst af alle, koge kartofler, så de bliver gode og velmagende, så kommer, hvis De da tillige kan passe ilden og beregne tiden, alt andet af sig selv med god vilje og ved hjælp af kogeboøger.

De bør lære den yderste sparsommelighed; det er nødvendigt, og De lærer det næppe noget andet sted end hos Dem selv. Det er langt mere nødvendigt, end De måske forestiller Dem det. Jeg skal forsøge at vise det.

Deres kærester, der vist nu har lejet en bolig til 300 mark, har opstillet følgende overslag:

Husholdningspenge	940,-
husleje	300,-
klæder	100,-
klæder	100,-
brændsel	60,-
livsforsikring	120,-
skatter	30,-

Tilsammen 1650,-

Om De er i stand til at klæde Dem for 100 mark om året, ved jeg ikke, men Deres kæreste kan (med linned, skotøj osv.) uden tvivl ikke. Og så findes der på overslaget ikke en eneste skilling til lomme penge, rejser, foræringer, fornøjelser og tilfældige og uforudsete udgifter af enhver art. Hertil må der være 150 mark.

Nu kunne De sige, at den sag var let ordnet. Jeg behøvede bare at lægge de 150 mark til (alene medlemsbidraget til Borgerforeningen er 12 mark om året), så Deres mand straks fik 1800 M. Men det kan jeg ikke være bekendt for de andre medarbejdere, selv om jeg ellers vilde. Hertil kommer, at der bliver over 200 mark at betale hvert år i renter og afdrag af beløbet til Deres udstyr. Da Deres mand uden al tvivl ikke kan betale dem, så ser De nok, hvem der sandsynligvis kommer til at udrede dem.

De må ikke blive ked af, at jeg plager Dem med disse lidet opmuntrende ting. Men det er bedre at se alt sligt klart forud, så man ikke bliver skuffet senere. Når Deres kæreste udvikler sig, som jeg håber, og gør et godt og fuldt tilfredsstillende arbejde, så ser De nok, at der bliver udveje til at få afdrag og renter klaret. Men De vil indse, at det er uholdbart, når Deres mand skulde være henvist til idelig at henvende sig til mig om tilskud til lomme penge og lignende udgifter. Det vilde give en afhængighed, som han vilde føle sig trykket af, og som han i det hele ikke kunde være tjent med. Det må være således, at når han gør et godt arbejde, så får han sin løn, og den behøver han ikke at takke for.

Hvad der kommer ud af alt dette, er, at da der ikke kan spares på nogen anden post end husholdningspengene, så må De lære at holde hus for 150-160 mark mindre, altså for 780 mark = 15 mark om ugen. Men da De er en tapper pige, der, som De siger, gerne vil have nogle vanskeligheder at overvinde, så anser jeg heller ikke denne opgave for uoverkommelig.

Når der skal spares meget i husholdningen, så kan der ikke steges store stege, der kan ved madlavningen ikke anvendes smør, der kan nok bruges grønsager, men ikke dåsemad, grønrærter og asparges, der kan ikke købes alle hånde pålæg til brødet, ikke en masse kager, ikke bajersk øl, der kan sjældent koges kødsuppe (en alt for dyr ret, da suppen ikke er nærende, og

*Redaktør Jens Jessen (f. 5. 2. 1854 i Togbale ved Møgeltønder, d. 22. 7. 1906 i København).
Fotograferet på sin ejendom i Kollund, »Fjordmark«, hvorfra der er udsigt over Flensborg fjord.*

kødet gøres mindre fordøjeligt og derfor halvt værdiløst), der må vist, hvor hårdt det end lyder (men det sker i mange endog ret velstående hjem), bruges margarine for smør osv.

Men der må ikke gives afkald på en god og kraftig, nærende og velsmagende mad. Drikkes der te om morgenen (Deres kærester tåler jo foreløbig ikke kaffe), så kan der om aftenen spises havregrød og bagefter drikkes en kop te til ristet hvedebrød (De vil vel nok have den ulejlighed) med smør (desværre vel kun margarine), men middagsmaden må være god og rigelig.

Det må ikke være således, at man føler sig nødt til af fisk altid at spise sild i stedet for rødspætter og torsk. Det giver en nedtrykkende fornemmelse. Holder man af sild og af klipfisk, kan man godt nu og da spise det til afveksling, også t. e. klipfiskebudding; men det skal ikke være således, at man er nødt til det. Der må være råd til en lille steg nu og da, en bøf og nu for resten kalvelever (en meget velsmagende ret), stegepølse, skinke, pluksul (kogt), biksemad (stegt), og hvad nu en husmoder kan hitte på. Æg, som er en meget dyr kost (13 æg giver ikke mere næring end et pund kød), bruges kun i den billigste tid. Med yderste sparsommelighed må udgiften til kød, fisk og æg kunne holdes nede på 4 mark om ugen.

Grønsager må der ikke spares på. Der skal helst til hver middagsmad være en ret grønsager foruden kartofler. Det er meget oplivende og meget sundt. Så er der også mere forslag i kødet. Og gaffelmaden må altid spises først. Søbemaden er kun som en lille efterret. Det er meget skadeligt for fordøjelsen at fylde sig med en hel del tynd søbemad, der skyller mavesaften bort, og så bagefter spise den faste mad. Grønsager er billige, særlig de mest nærende, tørrede ærter (der kan nydes som ærtemos), bønner (hvide) og linser. Denne urtemad er næsten lige så nærende som kød. Hertil kommer, efter årstiden, forskellige slags kål, roer, kålroer, gulerødder (om vinteren også som mos), syre (til rødspætter) osv. Om foråret kan frisk persille for et par penning gøre en sovs eller stuvemad yderst velsmagende. De kan godt låne vegetariske kokebøger hos os for at lære at lave al slags urtemad. Desværre kan Deres kærester måske foreløbig ikke godt tåle grønsager, måske næppe nok kartofler. Og hans mave må vi have i stand. En elsker med en dårlig mave gør en ynkelig figur. I så fald må De til kødet give ham makaroni, ris osv. Til urtekramvarer og grønsager må De bruge 3 mark om ugen.

Mælk må der ikke spares på, hvorimod der selvfølgelig ikke bør købes fløde; den tages af mælken. Der kan af mælk købes daglig skiftevis $\frac{1}{2}$ eller 1 liter. Det bliver 1 mark om ugen.

Margarine 1 mark om ugen.

Rundstykker om morgenen bliver der ikke råd til. Men det behøves heller ikke. I alle landsbypræstegårde og på de fleste herregårde kan man nøjes med almindeligt hvedebrød. Det kan man også godt i byen. Der spares

Kathrine Marie Billum (f. 30. 1. 1884 i Haderslev). Foto 1904.

derved måske 50 penning om ugen. Så kan man tage rundstykker søndag morgen. Det er en behagelig afveksling og giver lidt søndagsfornemmelse. Brød 1 mark om ugen.

Det bliver alt i alt 10 M, siger og skriver ti mark, om ugen.

Utvivlsomt kan der leves herfor. Hvorledes skulde ellers alle arbejderfamilier kunne leve. Mange har jo ikke mere at leve af til alle livsfornödenheder end 12 mark om ugen.

Men De vil sige, at det vilde blive for knapt. Det nægter jeg ikke. Noget af det ovenstående er måske også for småt regnet. Men så er der til gengæld også et stort spring fra 10 til 15 mark. Lægger De Dem efter at føre hus for 10 mark om ugen, og jeg er sikker på, det kan gøres, og jeg vilde selv påtage mig i hvert fald nogen tid at leve således, så vil De med stor lethed kunne få det til at gå for mindre end 15 mark, og så er det altid godt at få en lille skilling tilovers til et eller andet. De behøver end ikke helt at forsvare kødsuppe. Engang imellem en kop kødsuppe – mere får man nu næsten aldrig i fine restaurationer – foran gaffelmaden er ret oplivende, og det må komme derudaf.

I disse dage må jeg i grunden ikke stå op – jeg ligger på klinik og har været meget upasselig, sygeplejersken ytrede, at jeg nok ikke havde lov til at være oppe – men jeg er stået op for at bruge et par timer til at skrive dette brev til Dem. Deres kæreste kan have godt af at læse det også, for man kan ikke altid flyve oppe i skyerne, men har godt af nu og da at gå

på jorden. Jeg har villet skrive det til Dem nu, for at De kan have tid til at sætte Dem ind i den tankegang. De behøver ikke at stole på alt, hvad jeg her har sagt Dem, for De kan jo mene, at det forstår jeg mig ikke på. Men det kan dog give Dem holdepunkter for Deres tanker om den fremtidige husførelse.

I en henseende ved jeg god rede på tingene, og det er i henseende til en dårlig fordøjelse. Her lærer jeg jo daglig mere. Og jeg vil senere gerne give Dem råd om, hvorledes De skal behandle Deres fremtidige mand, for hans mave må komme i orden. Inden forsvinder ikke hans ustadighed, vægelsind og lunefuldhed. Får vi bugt med disse ufuldkommenheder, og får vi ham godt til ro i ægteskabets lune havn, så håber jeg, han bliver en glad og frisk og fornøjelig mand med et spændigt sind, der trænger til god og gavnlig virksomhed og stadig fyldes af nyt livsmod og livshåb og livsglæde. Og så vil der næppe være fare for andet end, at så vil også De føle Dem vel faren.

Men det tryggeste grundlag er fuld ædruelighed, fuld klarhed over vanskelighederne og så det fulde forsæt, at man altid vil føle det som en pligt at overvinde alle vanskeligheder.

Hvis jeg med dette brev skulde have held til at lægge en lille sten til grundvolden for Deres fremtids lykke, skal det meget glæde mig.

*Deres forbundne
Jessen.*

Slutningen af redaktør Jessens brev i naturlig størrelse. Den både letlæselige og hurtigt skrevne skrift minder om en tid, hvor skrivemaskinen endnu ikke havde frataget brevene en del af det personlige præg.

Men det tryggeste grundlag er fuld ædruelighed, fuld klarhed over vanskelighederne og så det fulde forsæt, at man altid vil føle det som en pligt at overvinde alle vanskeligheder.

Hvis jeg med dette brev skulde have held til at lægge en lille sten til grundvolden for Deres fremtids lykke, skal det meget glæde mig.

Deres forbundne

J. Jessen.

FOLKETINGSVALGET I GRÆNSELANDET

Redaktør Bjørn Hanssen opridser valgets resultater for det tyske mindretal i Nordslesvig og vurderer mindretallets fremtidige kontaktmuligheder med den lovgivende forsamling.

I min artikel i Sønderjysk Månedsskrift forud for valget skrev jeg til slut:

»Under disse omstændigheder tilkommer der den biologiske faktor størst betydning for valgets udfald, dernæst valgdeltagelsens omfang og endelig stemmernes større eller mindre spredning over de forskellige danske partier. Selv om man ikke skal spå, er det vanskeligt at se, hvorfra den tilgang til det tyske mindretal skal komme, der vil være en absolut forudsætning for, at det tyske mandat denne gang kan bevares«.

Alle de tre her nævnte faktorer virkede ved folketingsvalget den 22. september sammen til ugunst for det tyske mindretal, således at valget gav det ventede resultat, at det tyske mandat gik tabt.

Først den biologiske faktor, hvis afgørende betydning klart fremgår af nedenstående oversigt over folketal, vælgertal, danske og tyske stemmer i tiden fra genforeningen til i dag:

	1920	1964	Tilvækst	
			abs.	%
Indbyggerantal	163.622	226.480	62.858	38,3
Antal vælgere	75.528	142.646	67.118	88,8
Antal danske stemmer	44.790	111.832	67.042	150,0
Antal tyske stemmer	7.505	9.274	1.769	23,5

Det tyske mindretal har ikke kunnet holde trit med befolkningstilvæksten, langt mindre med vælgerantallets vækst – og her bør man erindre nedsettelsen af valgets alder fra 25 år i 1920 til nu 21 år – og slet ikke med tilvæksten i det danske stemmetal.

Dernæst valgdeltagelsen. Den steg i grænselandet fra 84,4 % i 1960 til 85,3 %, og endelig stemmefordelingen på de forskellige partier: Den stærke fremgang for Det konservative Folkeparti, næsten 30 %, tilintetgjorde ethvert håb om at bevare det tyske mandat. Det konservative Folkeparti vandt sit andet mandat med kvotienten 8.279. Det tyske mindretal skulle derfor have forøget sit stemmetal fra 9.058 i 1960 til 11.592 – en fremgang på 2.534 stemmer svarende til 28,0 % – for at bevare mandatet. Nu lykkes det kun for det tyske mindretal trods den megen tale forud for valget

om »aktivering og mobilisering af reserverne« at øge stemmetallet fra 9.058 til 9.274, en fremgang på 216 stemmer svarende til 2,3 %. Heroverfor står en fremgang i det samlede antal gyldige stemmer fra 110.736 i 1960 til 121.106 i 1964, altså 10.370 stemmer flere svarende til 9,3 %, og en fremgang i det danske stemmetal fra 101.678 i 1960 til 111.832, altså en fremgang på 10.154 stemmer svarende til 9,9 %. Som følge heraf er den tyske stemmeprocent faldet fra 8,1 % i 1960 til 7,6 % i 1964.

Efter den endelige opgørelse af valgresultatet fik det tyske mindretal følgende antal stemmer i de enkelte valgkredse sammenlignet med resultatet i 1960:

	22/9 1964	15/11 1960	Difference	
			abs.	%
Haderslev	959	1.019	÷ 60	÷ 5,8
Aabenraa	2.096	2.003	+ 93	+ 4,6
Sønderborg	1.566	1.562	+ 4	+ 0,2
Augustenborg	497	459	+ 38	+ 8,2
Tønder	1.587	1.580	+ 7	+ 0,4
Løgumkloster	2.355	2.234	+ 121	+ 5,4
Rødding	214	201	+ 13	+ 6,4
Ialt	9.274	9.058	+ 216	+ 2,3

Når man ser bort fra Augustenborg- og Rødding-kredsene på grund af de små tyske stemmetal her, er det kun i Aabenraa- og Løgumkloster-kredsene, hvor tyksheden i forvejen står stærkest, at det tyske mindretal kan notere nogen fremgang af betydning. Men fremgangen her udgør kun ca. halvdelen af den procentvise fremgang i vælgerantallet og af fremgangen i det samlede danske stemmetal. I Sønderborg- og Tønder-kredsene stagnerer det tyske stemmetal, og Haderslev-kredsen viser en ret betydelig nedgang.

Det tyske mindretals relative stilling i de forskellige valgkredse fremgår af nedenstående oversigt:

	22/9 1964	15/11 1960	Tilbagegang
Haderslev	5,0	5,7	0,7
Aabenraa	11,7	12,0	0,3
Sønderborg	7,5	8,6	1,1
Augustenborg	3,2	3,4	0,2
Tønder	11,0	11,4	0,4
Løgumkloster	13,6	14,6	1,0
Rødding	1,3	1,3	—
Ialt	7,6	8,1	0,5

Alle valgkredse viser således tilbagegang i det tyske mindretals andel i samtlige stemmer, også i de kredse, hvor tyskheden står relativt stærkest, og hvor mindretallet havde størst fremgang i det absolutte stemmetal. De tre valgkredse Aabenraa, Løgumkloster og Tønder repræsenterer nu tilsammen 65 % af samtlige tyske stemmer i landsdelen.

En undersøgelse af det tyske stemmetals fordeling mellem by og land viser, at forskydningen fra by til land fortsættes, således som det fremgår af nedenstående oversigt, idet det dog må bemærkes, at jeg har måttet anvende de stemmetal, der forelå valgaftenen, fordi den endelige opgørelse af sogneresultaterne endnu ikke er offentliggjort. Det tyske stemmetal blev valgaftenen opgjort til 9.265 mod 9.274 ved den endelige opgørelse:

	22/9 1964	15/11 1960	Difference
Haderslev	744	809	÷ 65
Christiansfeld	3	2	+ 1
Aabenraa	1.040	1.045	÷ 5
Sønderborg	911	958	÷ 47
Augustenborg	54	39	+ 15
Nordborg	58	62	÷ 4
Tønder	880	877	+ 3
Højer	258	272	÷ 14
Løgumkloster	251	251	-
Byer ialt	4.199	4.315	÷ 116 = ÷ 2,7%
Landdistrikter	5.066	4.743	+ 323 = + 6,8%
Ialt	9.265	9.058	+ 207 = + 2,2%
Byprocent	45,3	47,6	÷ 2,3%
Landprocent	54,7	52,4	+ 2,3%

I byerne og flækkerne er det tyske stemmetal således faldet med 116 stemmer svarende til 2,7 %, men i landdistrikterne er det tyske stemmetal steget med 323 stemmer svarende til 6,8 %. Som følge heraf er byprocenten faldet fra 47,6 % i 1960 til 45,3 % i 1964. Denne forskydning fra by til land fremgår endnu tydeligere ved en undersøgelse af stillingen i det egentlige nationale grænseområdes 27 landsogne i Aabenraa og Tønder amter, som kan betragtes som mindretallets faste bastion. I de 15 landsogne i Aabenraa amt steg det tyske stemmetal fra 1495 i 1960 til 1648 i 1964, en fremgang på 153 svarende til 10,2 %. I de 12 sogne i Tønder amt blev stigningen på 94, fra 1815 stemmer i 1960 til 1909 i 1964, en stigning på 5,2 %. Ialt steg det tyske stemmetal i disse 27 sogne fra 3.310 til 3.557, en fremgang på 247 stemmer svarende til 7,4 %. Det tyske stemmetal i disse sogne

udgør nu 38,3 % af samtlige tyske stemmer i grænselandet mod 36,5 % i 1960, og fremgangen her mere end opvejer jo tabet i byerne, således som det fremgår af nedenstående oversigt:

	22/9 1964		15/11 1960		Difference	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Byer	4.199	45,3	4.315	47,6	÷ 116	÷ 2,7
Grænseområdet	3.557	38,3	3.310	36,5	+ 247	+ 7,4
Øvrige landdistrikt.	1.509	16,4	1.433	15,9	+ 76	+ 5,3
Ialt	9.265	100,0	9.058	100,0	+ 207	+ 2,2

Det tyske mindretals repræsentation i det danske folketing er således gået tabt, og ganske naturligt rejser sig spørgsmålet: Hvad nu? At dette spørgsmål rejses, hænger nok sammen med problemstillingen: Gensidighed i forholdet til de to mindretal nord og syd for grænsen. Siden det danske mindretal i 1953 mistede sin repræsentation i forbundsdagen i Bonn, skønt det lykkedes Hermann Clausen at få 5 %-klausulen ophævet for nationale mindretals vedkommende, har det jo i en årrække, om ikke stillet krav, så dog fremsat ønske om en såkaldt »utraditionel repræsentation« i forbundsdagen, dvs. et medlem af forbundsdagen uden stemmeret, men med taleret. Dette mindretallets ønske blev afvist under henvisning til den tyske grundlovs bestemmelser med hensyn til statsborgernes ligestilling og ligeret. Med tabet af forbundsdagsmandatet i 1953 måtte det danske mindretal nu koncentrere sig om bevarelsen af den parlamentariske repræsentation i den slesvig-holstenske landdag i Kiel, så meget mere som jo alle kulturelle spørgsmål i forbundsrepublikken hører ind under de enkelte forbundslandes kompetence. På trods af daværende ministerpræsident Lübke's uvilje, vedtog landdagen i Kiel en 7½ % spærreklausul, som imidlertid efter det danske mindretals klage til forbundsforfatningsdomstolen blev kendt ugyldig, hvorefter landdagen vedtog den generelt i forbundsrepublikken gældende 5 % spærreklausul. Ved landdagsvalget i 1954 mistede det danske mindretal som følge heraf sine mandater i landdagen i Kiel. På grund af dette – og vel også under indtryk af den tiltagende afspænding i det dansk-tyske forhold og i grænsepolitikken i det hele taget – fik efterhånden det såkaldte kontaktudvalg med lige repræsentation fra dansk og tysk side, men med en af landsregeringen lønnet dansk sekretær, hvor mindretallets ønsker og eventuelle klager kunne forelægges og behandles større betydning. Det blev senere, efter at det gennem Bonn- og København-erklæringerne i 1955 lykkedes at få ophævet 5%-klausulen for nationale mindretal også ved landdagsvalgene i Slesvig-Holsten, afløst af et landdagsudvalg på tretten medlemmer, hvortil S.S.V. kunne delegere to medlemmer, og som skulle be-

handle spørgsmål af interesse for det danske mindretal. Ved landdagsvalget i 1958 fik det danske mindretal, takket være 5 %-klausulens ophævelse to mandater i landdagen og ved landdagsvalget i 1962 lykkedes det at bevare ét mandat. Det danske mandat opnåedes i kraft af 26.883 stemmer af ialt 1.145.996 mandatberettigede stemmer, svarende til 2,3 %, og det blev mandat nummer 39 af 69. Det 69. og sidste mandat tilfaldt C.D.U. med kvotienten 15.178 stemmer. Hvis det danske mindretals stemmetal skulle falde under det 69. mandats kvotient, opnår mindretallet ingen repræsentation. Også for det danske mindretal vil derfor i tiden, der kommer, den biologiske faktor, valgdeltagelsen og stemmefordelingen på de forskellige partier blive afgørende for bevarelsen af repræsentationen i landdagen i Kiel.

Når jeg her så udførligt har omtalt udviklingen syd for grænsen, så er det, fordi man må regne med, at det tyske mindretal under henvisning dertil i første omgang ved forhandlingerne i statsministeriet, som indledes den 26. oktober, vil fremsætte ønske om en ophævelse af den danske valglovs såkaldte spærreregler:

- 1) Bestemmelsen om, at intet parti kan opnå flere mandater, end dets stemmetal berettiger til. I Danmark findes begrebet »Überhangmandat« ikke; hvis et parti har vundet flere kredsmandater, end dets stemmetal berettiger til, må de afleveres.

- 2) Betingelserne for at deltage i fordelingen af tillægsmandater i henhold til valglovens paragraf 43.

Man har inden for det tyske mindretal regnet ud, at, i tilfælde af de ovenfor nævnte spærreregler ikke ville være gældende for det tyske mindretal, ville de mandatberettigede partiers stemmetal inklusive Slesvigsk Parti's stemmetal beløbe sig til 2.545.664. Fordelt på 175 mandater bliver kvotienten 14.546, og det tyske mindretal ville så have fordelingsstallet 0,63 overfor De uafhængiges 4,52, således at De uafhængige skulle have afleveret deres 5. mandat til det tyske mindretal.

Over for denne det tyske mindretals tankegang må vi fra dansk side efter min opfattelse fastholde, at nok er det danske mindretal både m. h. t. forbundsdagsvalgene og landdagsvalgene fritaget for 5 %-klausulen, men det er alligevel absolut en betingelse, at mindretallet skal opnå et stemmetal, der er større end kvotienten for sidste mandat, beregnet efter den D'Hondtske metode. Ved folketingsvalget den 22. september betalte De uafhængige den mindste pris 13.152 stemmer pr. mandat, Socialistisk Folkeparti den største pris med 15.170 stemmer pr. mandat. Heroverfor står det tyske mindretal med et stemmetal på kun 9.274.

Med loyalitetserklæringen af 1945 har det tyske mindretal opgivet grænseredningskravet, og det vil jo sige det tyske mindretals politiske fjernmål, og har dermed fuldblyndet skridtet fra irredentister (de, der arbejder for en landsdels befrielse fra et fremmedherredømme) til kulturmindretal. Dermed

må det tyske mindretal på baggrund af den nationale udvikling i grænselandet siden 1920 koncentrere sine kræfter om det kulturelle arbejde og opgive at spille en rolle som politisk faktor i grænselandet. På denne baggrund vil der ikke være nogen anledning til at ændre valgloven for at give det tyske mindretal mulighed for en parlamentarisk repræsentation i det danske folketing. Og ud fra et gensidighedssynspunkt må det efter min opfattelse være rimeligt, men også tilstrækkeligt, at der nedsættes et folketingsudvalg under statsministeriet, hvortil det tyske mindretal selv kan udpege en passende repræsentation, der dækker de forskellige kulturorganisationer, mindretallet råder over, og hvor mindretallets ønsker og eventuelle klager vil kunne blive forelagt og behandlet.

Bjørn Hanssen

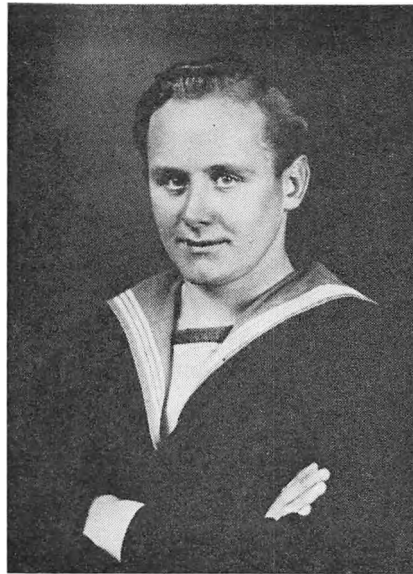
ET TILBAGEBLIK

(afsluttet)

Først senere fik vi at vide, hvad der var hændet Knud Hoffman Laursen: Han var på Navigationsskolen i Svendborg, da han kom ind i modstandsbevægelsen. Den 9. april 1945 måtte han gå under jorden, og i de følgende uger boede han i skovene på Sydfyn, hvor han gav instruktion i våbenbrug. Hans kammerater har fortalt, at han havde gjort sig klart, at

Bogtrykker Th. Laursen, f. 12. 8. 1898 i Holstebro, d. 18. 7. 1950 i Tønder. Bogtrykker Laursen var formand for lokalkomiteen.

Styrmandselev Knud Hoffman Laursen, f. 4. 10. 1922 i Tønder, d. 2. 5. 1945 ved Svendborg.

tyskerne ikke skulle få ham levende, han ville ikke risikere at blive pint til at angive navne på andre modstandsfolk.

Kun tre dage før kapitulationen cyklede han ud til et depot for at hente nogle cykeldæk, og på den tur traf han nogle tyskere. Der var ingen vidner til kampen, men så vidt man kunne regne ud, må han have skudt sig fri, da den dræbende kugle fra stor afstand ramte ham ved en ren tilfældighed.

Efter kapitulationen rejste Knud Laursens far og borgmester Paulsen sammen til Ollerup for at få udleveret Knud Laursens lig, men tyskerne nægtede at fortælle, hvor han var blevet begravet. Da kammeraterne fra modstandsbevægelsen blev klar over, at det var håbløst at få sagen opklaret ad mere officielle baner, besluttede de at gennemgå skoven, hvor kampen havde fundet sted. Som ved et mirakel fandt de virkelig en plet, hvor det visne løv tilsyneladende havde været flyttet, og der fandt de Knud Laursens lig fire uger efter, at han var blevet dræbt.

Den 5. maj var det lokalkomiteen, der overtog det civile styre i Tønder, og vore informationer skulle dikteres både på dansk og tysk, så vi havde travlt.

Vor militære byleder, Munch-Knudsen, måtte også gå »under jorden«, men heldigvis kom han tilbage, da den nye tid begyndte.

Kapitulationsmorgen, da alle vi lærere ved Tønder statsseminariums øvelsesskole mødtes ved vore daværende skolelokaler på Svejtsersalle – »da var det forår – og Danmark frit, ja Danmark frit!«

Med alle børnene slog vi kreds omkring den store flagstang, hvor nu Dannebrog gled til tops.

Dybt bevægede lyttede vi til kong Christian X's tale: »Den tyske besættelsens tunge åg er hævet, og med dyb taknemlighed og glæde hilser vi i dag vore befriere, de allierede magter. Vi kan nu atter frit hejse vort gamle flag.«

Vort sprog ejer ikke ord, der kan udtrykke, hvad Danmarks folk følte i denne stund!

Selvfølgelig blev der ikke holdt skole denne dag.

Vi lærere gik samlet langs hovedgaden til Tønder Torv, hvor byens danske borgere stod tæt som sild i en tønde med flag i hænderne – en skov af Dannebrog.

Og nu sang vi som aldrig før!

Snart øjnede vi en engelsk flyver over byen. Vi vinkede og jublede! Han landede i engen ved Tønder og blev båret i »guldstol« ind til byens hotel, hvor han beværtedes »kongeligt«.

Der fortæltes, det var en journalist fra »Times«, der i Hannover havde konstateret, at han havde benzin nok til at kunne klare en tur til grænsen – han fortrød den sikkert ikke!

De daværende seminarister og lærere i Tønder vil nok aldrig glemme de følgende uger. Ingen kunne følge en regelmæssig skolegang. Lærerinderne satte sig til at sy armbind – frihedskæmpernes armbind med de allieredes farver – for alle mandlige seminarister ville være med i vagtjenesten, og alle ville bære dette armbind. De kvindelige elever deltog i madlavning, uddeling, opvask indenfor D. K. B., og alle arbejdede med lyst og glæde. Dagen lang lød spørgsmålet: Hvornår kommer englænderne?

Et engelsk flag kunne ikke skaffes, og et sådant burde da vaje fra rådhuset, når de kom.

To lærerinder, Kirsten Horsbøl og Ester Sørensen, købte stof, lod det indfarve i de allieredes farver og syede en nat igennem et dejligt engelsk flag.

Og endelig kom de!

Aften efter aften fejredes de herligste fester sammen med englænderne på byens hoteller. De fyldte bordene med cigaretter og chokolade, godter, hvis smag vi næppe kunne huske. Hvor vi nød disse samvær med vore befriere, vore venner!

Men endelig måtte hverdagen jo begynde igen. Vi tænkte på dem, der havde haft det – og havde det stadig værre end vi – vore landsmænd i Sydslesvig.

Nu kunne vi køre over grænsen med store fuldtlæssede biler. Ufor-glemmelig var modtagelsen, hvor vi kom – især i det udsultede Flensborg, der i høj grad trængte til mad og klæder – og dansk medhu.

Selv om vi syntes, vi var blevet fattige i de fem onde år, så havde vi dog overflod i forhold til dem på den anden side Skelbækken.

Naturligvis er det samme sket overalt i Danmark, at de, der havde været passive eller havde fulgt regeringens samarbejdspolitik indtil 29. august 1943, de kendte lidet til frihedsbevægelsens arbejde – og nu følte de sig udenfor – tilsidesat.

Helst vil jeg lade ligge i glemselens dyb de sørgelige episoder, man måtte opleve den første tid under friheden.

Snart optoges alle sind af den vågnende danskhed i Sydslesvig. Dernede kunne man ikke forstå – ikke tro – at Danmarks regering kunne sige: Grænsen ligger fast!

Nu var dog chancen kommet til dem – som til Nordslesvig efter 1. verdenskrig – at også de nu kunne komme hjem til Danmark.

Når man selv er grænseboer, selv har været tysk statsborger, så ligger det i én som en uafvigelig pligt ikke at svigte dem.

Min ven, nu oberst Bartholdy, og jeg kunne ikke afvise opfordringen til at lade os opstille som kandidater for Det konservative Folkeparti ved folketingsvalget. Fhv. minister Christmas Møller var opstillet i den sønderjyske hovedkreds, og han stod på regeringens parole, at grænsen lå fast. Men her i grænselandet måtte der jo lyde andre toner.

Bartholdy kom ind i folketinget og sad sin periode ud.

Den tyske besættelse havde naturligvis til sidst lammet de danske ungdomsorganisationers arbejde, men viljen til hurtigt at komme i gang igen over en bred front var stærk og ægte.

Sønderjysk Idrætsforening, som lige siden sin oprettelse i 1903 havde formået at samle landsdelens ungdom i et lystbetonet fællesarbejde, havde gennem alle årene været en kulturformidler.

Tanken om at oprette en gymnastikhøjskole i landsdelen voksede sig stærk og blev en tvingende nødvendighed efter Danmarks befrielse i 1945.

Dens dygtige formand, gdr. Johs. Juhl, Branderup, satte sig i forbindelse med bankdirektør Müller-Kristiansen, Sønderborg, Dansk Idrætsforbunds sønderjyske repræsentant, der var kommet til vor landsdel lige før genforeningen, fordi han følte, hans fremtids gerning måtte ligge her.

Man havde ikke drømt om andet, end en beskeden skole et eller andet sted på østkysten.

De to mænd mødtes en januar dag på højedraget udenfor Sønderborg. Tankefuldt stod de og så ud over sundet mod Broager, mod Dybbøl Mølle og længst ude Flensborg fjord. Længe stod de i dyb tavshed, så vendte Johs. Juhl sig imod Müller-Kristiansen og sagde: Her skal skolen ligge!

Da – forekommer det mig – knyttedes den ufødte tid til en svunden, for her kom nu den institution til at ligge, der blev et levende og værdigt minde for vort genforenings-kongepar Christian X og dronning Alexandrine.

Fonden til Fædrelandets Vel blev stiftet umiddelbart efter Danmarks befrielse. Landets besættelse og kampen for dets befrielse havde sat dybe spor i vor befolkning.

Vor konge havde gennem de fem onde år været et lysende eksempel for os alle, og båndet mellem konge og folk var knyttet fastere end vor historie nogen sinde kan berette om.

Landsindsamlingen til denne fond blev en folkesag, og fondens stiftere besluttede, at fonden skulle overrækkes kongen ved hans 75-års fødselsdag.

Et uforglemmeligt minde må det være for deputationen, da den den 26. sept. 1945 på Amalienborg blev modtaget af kongen, siddende i en armstol og omgivet af den kongelige familie. Kongen udtalte med fasthed og myndighed sin tak til komiteen og bidragyderne ud over landet.

Komiteen havde længe arbejdet med planen om at skabe en rytterstatue af kongen, som skulle opstilles på en køn plads i vor hovedstad. Ikke kun københavnere, nej, over hele landet sang vi »Der rider en konge i sol og i blæst igennem sit arvede rige«. Men blandt komiteens medlemmer opstod også tanker om et levende monument til gavn for ungdommen – en skole i Sønderjylland.

Fondens forretningsudvalg kom snart i forhandling med en sønderjysk komité, der havde ansøgt Industrirådet om støtte til en påtænkt gymnastikhøjskole i Sønderborg. Og da bankdirektør Müller-Kristiansen i begyndelsen af 1947 ved det første møde mellem fonden og sønderjyderne klart havde redegjort for skolens sigte, viste det sig, at deres tanker om en national højborg udmærket faldt i tråd med fondens planer, og derfor skred forhandlingerne hurtigt fremad.

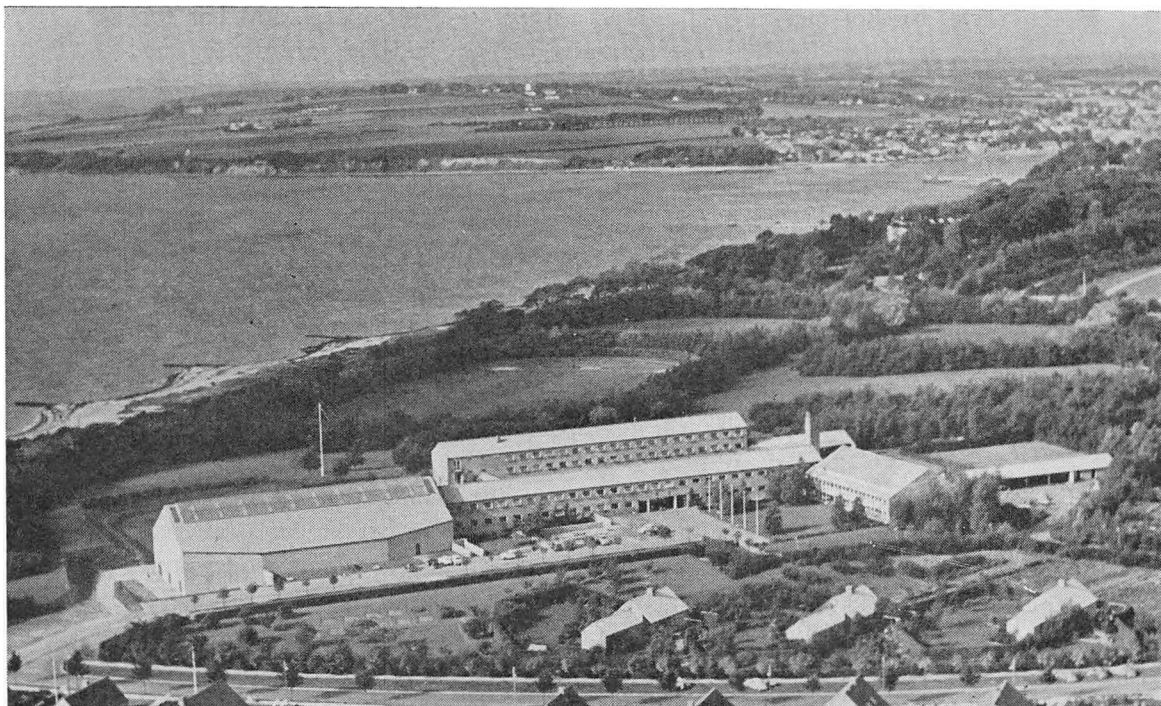
Så rantes Danmark af den store sorg, at vor elskede konge, Christian X, døde den 20. april 1947.

Statsminister Buhl havde fundet lejlighed til at forelægge skolens projekt for Hans Majestæt på sygelejet.

Til glæde for hele landsdelen indvilligede Hans Majestæt kong Frederik IX i at være skolens protektor, og så kom arbejdet hurtigt i gang. Med stor kunstnerisk indsigt og omhu arbejdedes der nu ihærdigt på den store bygning i Sønderborg, der (dog uden idrætshal) kunne indvies den 15. maj 1952.

En enestående smuk dag! Til stede var vort unge kongepar, dronning Alexandrine, arveprins Knud og prinsesse Caroline Mathilde.

Vi var alle dybt grebet, da majestæten takkede på den kongelige families vegne og udtalte sin glæde over, at Idrætshøjskolen blev indviet på 40-års dagen for kong Christian X's regeringstiltræden og sluttede med:

Da Idrætshøjskolen i Sønderborg blev indviet, lå den på en bar mark. I dag, kun tolv år efter, er byen vokset udenom højskolen. Alligevel ligger de store bygninger frit mellem grønne plæner og sportspladser lige ned til Allsund.

Øvre på den anden side af sundet kan man på billedet akkurat skimte Dybbøl Mølle, og ved et mærkeligt tilfælde er skolen blevet placeret således, at netop den 18. april går solen ned bag møllevingerne for den, der står ved Idrætshøjskolens bålplads.

»Jeg bringer mine ønsker for den ungdom, som her skal få kraft og sundhed til den gerning, der skal danne fundamentet for vort lands fremtid. Disse ønsker vil jeg samle i et nifoldigt leve for vort fædreland.«

Da så endelig byggerestriktionerne og materialetildeling gjorde det muligt at fuldføre værket i Sønderborg, byggedes den store, kønne idrætshal. Dens navn er Frihedshallen, for den står der som et værdigt og for os alle dybt forpligtende minde om de frihedskæmpere – mænd og kvinder – der gav deres liv for fædrelandet.

Jeg har fulgt denne skole fra dens start og tør sige, den er et vigtigt led i den kulturelle kamp på begge sider af grænsen. Gennem alle årene kom der elever fra Grønland, fra samtlige nordiske brødrefolk og fra mange udenlandske nationer.

Jeg har fulgt kursus-virksomheden og erfaret, hvad skolens beliggenhed ved Nordens sydgrænse har betydet for deltagerne, og må derfor takke Fonden til Fædrelandets Vel for det fremsynede initiativ, den tog i 1947.

Det forekommer mig i høj grad prisværdigt, at fonden altid har forstået, at mange led skal føjes sammen, før den åndelige genforening med den landsdel, der måtte leve 56 år under tysk tvangsstyre, er fuldbyrdet.

Sidst har fonden vist dette ved sin uddeling den 26. september i år, da den skænkede 100.000 kr. til gamle huses bevarelse i Tønder og hjalp andelsselskabet Tønderhus med 50.000 kr. til anskaffelse af stole til vor teatersal. Det viser, at fonden følger vort arbejde i grænsebyen. Vi føler, at i anerkendelsens varme gror det bedste i vort sind.

Når man har boet i Tønder siden 1920 og oplevet, at denne kønne, gamle grænseby ændrede udsende og karakter, så glædes man over at se tilbage.

Da jeg kom hertil, fortalte vore tyske medborgere, at der snart ville gro græs på Tønders gader, for nu havde byen jo mistet sit opland mod syd, så den ville snart sygne hen.

Dengang gik vi jo på toppede brosten, og skraldespandene blev stillet ud på gaden om aftenen til udtømmning. I dag er her brede, asfalterede, fint belyste gader. Det gamle anlæg ved Vidaaen er blevet moderniseret og holdes meget smukt, et nyt er kommet til som borgergave, da Tønder fyldte 700 år. Udmærkede nye idrætsanlæg med boldbane og svømmebad er skabt. På den gamle sportsplads, hvor jeg har arbejdet i 40 år, har der rejst sig nye, smukke huse med hver sin nydelige have foran. På de grønne enge nord og vest for Tønder, hvor der i 1920 ikke fandtes en sti, viser nu store, smukke boligkvarterer, at Tønder har haft en rig udvikling.

At denne udvikling var dansk, fortæller de danske skolers børnetal. Tønder seminariums øvelsesskole begyndte som byens første danske folkeskole med 125 elever, nu har den ca. 540. Den store, nye danske kommuneskole har mellem 600 og 700 elever og gymnasiet mellem 200 og 300 elever.

Da jeg nu har virket ved øvelsesskolen og seminariet i 40 år, var det mig en glæde at opleve dette Danmarks – ja, Nordens – ældste seminariums 175 års jubilæum den 20. og 21. september 1963.

Rektor dr. Nyholm redegjorde i et interessant foredrag for denne gamle læreskoles oprettelse af provst Balthasar Petersen som præstegårds seminarium. Undervisningen begyndte i 1788 med 17 elever.

Sproget har skiftet gennem årene. Først tysk, så dansk fra 1858 til 64, derefter blandet sprog til 1884, så atter tysk, indtil det genåbnedes efter 1. verdenskrig som dansk statsseminarium i 1920.

Mange danske kulturpersonligheder har fået deres læreruddannelse her: Gustav Johannsen og redaktør Jessen, Flensborg Avis. Frimenighedspræst L. Poulsen, Bovlund, Hans Lorenzen, Ballum, Schmidt, Vojensgaard, Nic. Svendsen, Tønder o. a.

Dette gamle seminarium fortjente, at vi festede i to dage. Vor ældste seminarieklasse påtog sig under lektor Adolfsens dygtige instruktion at opføre Henrik Ibsens »Peer Gynt«. Og de gjorde det enestående godt. Første festdag forbeholdtes vore nuværende elever, der fyldte Tønderhus' store bygning med højt humør. Efter middagen, der selvfølgelig bød på »Balthasars jubilæumsgryde«, begyndte dansen.

Næste dag var der reception med mange indbudte, fornemme gæster, der skænkede vor kære, gamle skole mange smukke gaver. Efter skuespillet sluttede festen med fælles sønderjysk kaffebord for tilrejsende »gamle« elever.

Helt igennem en vellykket fest!

Når jeg ser tilbage på min lange arbejdsdag i Tønder og årene, der ligger forud for den, så er jeg taknemlig over, at de gav mig så mange rige og gode oplevelser.

Selv om man helst tæller solskinstimerne, de lyse dage, så erkender man klart, at de alvorlige stunder, de sorgfulde hændelser hører med, for livet væver sit mønster af store og små begivenheder gennem dage og år – og måske var det de sorgmættede, der betød mest for ens udvikling.

Inger Enemark

Et amerikansk Christiansfeld

og bestræbelserne for at bevare det

Christiansfeld ligner ikke nogen anden dansk by, men rundt om i verden findes andre byer med samme særegne stemning, som også er grundlagt af herrnhutiske brødreresamfund. Om et af disse bysamfund, Salem i Nord-Carolina, der mærkeligt nok er blevet en fredelig oase i en stor industriby, fortæller museumsinspektør Peter Michelsen.

Der er en egen stemning i Christiansfeld, værdsat af de fleste, der kender og besøger denne flække. Når man går mellem husene fra slutningen af 1700-årene, kan man som få andre steder i dette land føle sig hensat til denne tid. Men samtidig har man fornemmelse af noget fremmedartet, en udefra kommet samfundsordning, der er baggrunden for det ejendommelige

bybillede. Dette særpræg er noget her i landet enestående, men man aner, at det – hvor lignende forudsætninger er til stede – vil kunne genfindes andetsteds.

Det herrnhutiske brødresamfund fik som bekendt kontakt med det danske rige snart efter, at de bøhmiske eller mæhriske brødre var blevet reorganiseret ved bosættelsen i Herrnhut i Sachsen. Grev Zinsendorf, på hvis jord brødrene havde slået sig ned, besøgte kong Christian VI i 1731, og i den følgende tid begyndte brødremissionen sin virksomhed i Dansk Vestindien og Grønland. Forpligtelsen til at virke for troens udbredelse er et punkt, der har spillet en stor rolle i brødrenes forkyndelse og har bidraget til i hastigt tempo at sprede dem ud over jorden. Medvirkende hertil var også den håndværksmæssige dygtighed, der efterhånden blev et særkende for dem, og som gjorde dem til efterspurgte kolonisatorer. Da vejen til det egentlige Danmark endelig blev banet for brødrene, og Christiansfeldt i løbet af de første år af 1770'erne blev grundlagt, havde brødremenigheder allerede gennem mere end en menneskealder virket på det nordamerikanske fastland. Det var især i Pennsylvanien, men også i nogen grad i syden, i Georgia og Nord-Carolina. En del af de brødre, der holdt til på det sidste sted, grundlagde 1766 en by ved navn Salem. Den eksisterer endnu og er i lighed med vort hjemlige Christiansfeldt stadig et lille, sluttet samfund, særpræget og velbevaret i arkitektonisk henseende.

Old Salem, som denne by nu kaldes, indgår i vore dage i industribyen Winston-Salem, kendt for sin cigaretproduktion. Fra de larmende, tobaksduftende gader mellem fabrikkerne kommer man pludselig ind på den stille kirkeplads med plæner og store træer, omgivet af gamle huse. Man er kommet til en helt anden verden.

Som i Christiansfeldt er også her denne træbevoksede plads ved kirken centrum i byen. Rundt om den ligger huse fra slutningen af 1700-årene og begyndelsen af 1800-årene. Her er brødrehuse og søstrehuse, drengeskole og pigeskole, endvidere en del private beboelseshuse. Gennem de tilstødende gader fortsætter rækkerne af gamle huse, de fleste af dem i nyere tid blot anvendt som boliger, men mange tillige indrettet med værksted eller butik i nederste etage. En del af husene, især de store ved den centrale plads, er murstenshuse, et enkelt af dem opført i bindingsværk. Men ellers kan man ikke mindst på mange af familiehuse konstaterer, at herrnhuternes mellemeuropæiske ideer om husbyggeri tidligt er blevet stærkt påvirket af den almindelige nyklassiske kolonistil, der gerne udtrykker sig i skjult rammekonstruktion af træ med hvidmalet bræddebeklædning.

Går man forbi Old Salems røde murstenskirke ud ad en af gaderne, kommer man til gudsageren, kirkegården. Ligesom i Christiansfeldt er her store træer, der delvis går tilbage til anlægget af pladsen kort efter byens

Torvet i Old Salem er en stor plads med græs og høje træer. Det er omgivet af gamle huse, bl. a. brødrehus og søstrehus. I baggrunden ses til højre lidt af kirken og et hjørne af byens berømte og mondane college for piger.

grundlæggelse. I lange rækker ligger de ensartede navneplader af sten, der markerer hver enkelt grav. Navne og fødselssteder viser forbindelserne mellem brødrementigheder i den nye og den gamle verden og på forskellige steder i Nordamerika. Også kontakt med Danmark, med Christiansfeld, kan man spore her, ligesom den illustreres i stamtræer over brødrementighederne og i håndskrifter m. m., som kan ses i det museum, der gennem en del år har været indrettet i den tidligere drengeskole.

Denne skole er nedlagt, men pigeskolen er nu et stort og blomstrende college for piger, der fortsætter traditionen for et velanskrevet undervisningsvæsen i brødrementighederne. Denne institution er i dag en væsentlig del af det økonomiske grundlag for det lille bysamfunds eksistens. Iøvrigt fungerer byen til en vis grad som et behageligt boligkvarter for folk, der har deres virke i den omgivende, moderne by.

Rigtig behagelig at opholde sig i er byen nu først blevet som følge af de bevaringsbestræbelser, der er udfoldet gennem de seneste år. Det skyldes ikke mindst, at man i samarbejde med de byplanlæggende myndigheder i Winston-Salem og vejmyndighederne i staten North Carolina har fået lagt

en omfartsvej uden om den gamle bebyggelse. På den måde er hovedgaden, som tidligere var en vigtig færdselsåre, blevet en fredelig gade, der kun fører trafik til husene på stedet.

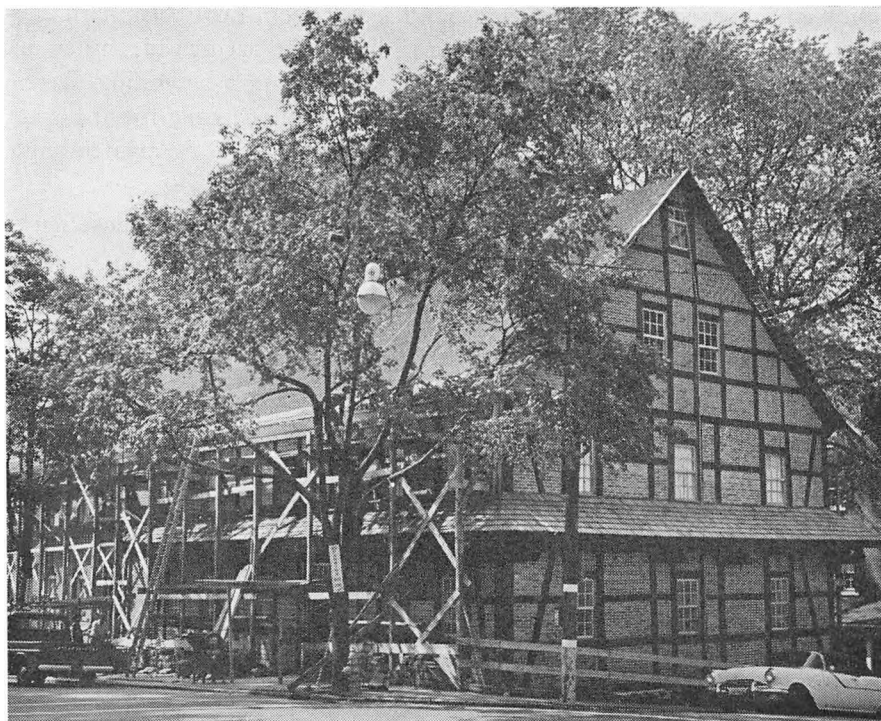
Denne lukning af byen for gennemgående trafik er en vigtig forudsætning for, at et større publikum kan få nogen glæde af de gamle huse og bybilledet som helhed. I kraft af en storstilet indsats for at bevare de gamle bygninger og sætte dem i antagelig stand er Old Salem nemlig ved at blive kendt som en af de største og mest seværdige koncentrationer af ældre arkitektur i De Forenede Stater. Det skyldes hovedsagelig det arbejde, der er udført af foretagendet Old Salem, Inc. Det er en såkaldt non-profit organisation, hvis formål er med oplysningsmæssigt sigte at bevare og restaurere det gamle Salem.

Det økonomiske grundlag for dette arbejde skabes dels ved entréindtægt i de huse, der er gjort tilgængelige for publikum som museumshuse, dels og især ved pengegaver fra privatpersoner og firmaer. Denne form for finansiering begunstiges af en skattelovgivning, der i høj grad fremmer gavmildhed over for godgørende, videnskabelige og oplysningsmæssige formål. Som andre institutioner af lignende karakter søger Old Salem, Inc. råd hos professionelle pengerejsere, som gerne er sagførere, der er specialister i skatteregler. I dette tilfælde lettes finansieringen af de stærke følelser, som binder brødremenighedens medlemmer til stedet og skaber en offervillighed, der for de mere velstående menighedsmedlemmers vedkommende kan være af en vis betydning for bevaringsforetagendet. I det første tiår af sin eksistens, 1950–60, kunne Old Salem, Inc. anvende ca. en million dollars, og ved en ny kampagne i 1960 kunne der i den nærmeste omegn rejses ca. to millioner.

Den hidtidige indsats har ikke blot bestået i bevaring. Der er også foretaget fjernelse af skæmmende, moderne bygninger, efterhånden som man har købt grundene i byen op. På den måde er mere end 40 bygninger, der virkede forstyrrende for det gamle bybillede, nu forsvundet. Et lignende antal gamle bygninger er bevaret, og de bliver lidt efter lidt, i det omfang det er nødvendigt, repareret og restaureret. Nogle få af husene må ved restaureringsarbejdet føres tilbage til en ældre skikkelse, idet nyere ombygninger har forandret dem betydeligt. I et enkelt tilfælde har man indladt sig på at rekonstruere et af de godt 20 gamle huse, der er forsvundet, før bevaringen af byen blev påbegyndt.

Ved hele denne virksomhed har man god nytte af, at brødremenigheden i Salem ligesom brødremenigheder andre steder har været meget omhyggelig med at skriftfæste alt, hvad der er foregået i det lille samfund, og hvad de ældstes råd har besluttet. Ved indgående studier af menighedens righoldige arkiv har man således fået et vist grundlag for arbejdet med genskabelsen af den gamle by.

Der er dog ingenlunde tale om en fuldstændig genskabelse af tilstanden i

Brødrehuset, en af de ældste bygninger i Old Salem, opført 1769. Den ældste del er bindingsværk, resten grundmur. Her boede tidligere de ugifte mænd i menigheden. Efter restaureringen skal der indrettes kontorer og udstillingslokaler i huset.

menighedens ældre tid. Det er ikke meningen, at hele byen skal være et museum. Den skal stadig være en levende by, beboet af mennesker, der følger med tiden og former tilværelsen på moderne vis. Blot husenes ydre og helhedsindtrykket af bebyggelsen skal svare til forholdene i begyndelsen af sidste århundrede. Det er da også kun et mindretal af husene, der er indrettet til museumsmæssig brug. De fleste skal kun ses udefra, men fire-fem huse kan de besøgende komme ind i og få forklaret af værtinder, som derved supplerer den almindelige orientering, alle gæster får i modtagelsescentralen. Disse huse er udstyret med møbler fra slutningen af 1700-årene og begyndelsen af 1800-årene, med forskellige minder fra de familier, som har boet der, og med værktøj til det håndværk, som har været drevet i huset. En af disse bygninger er en kro, som giver et indtryk af ældre rejseliv og af den rolle, brødremenighedsbyen Salem har spillet som kultur- og rejsecentrum i en egn, der omkring 1800 endnu lå ret tæt ved vestgrænsen for den hvide mands område.

Set fra dansk synspunkt må det have interesse at konstatere det, som i hvert fald for Christiansfeldts indbyggere vil være gammelkendt: at der

rundt om i verden er anlæg af lignende karakter som den i Danmark enestående sønderjyske flække. Bevaringen af hele dette særprægede milieu må ud fra kulturhistorisk betragtning siges at være af største betydning. Det er da oplysende, at der andetsteds er kraftige bestræbelser i gang for at bevare en lignende bebyggelse, som i religiøs, samfundsstrukturel og arkitektonisk henseende har de samme inspirationskilder som baggrund.

Peter Michelsen

FOREDRAG:

Bondens hjem og arbejdsplads gennem tiderne

I ugen 8.–13. november arrangerer Historisk Samfund for Sønderjylland en foredragsturné med

overinspektør Holger Rasmussen,
Nationalmuseet – Dansk Folkemuseum

som foredragsholder.

I foredraget, der bliver ledsaget af lysbilleder, vil der med hovedvægt på de sidste århundreder blive givet en oversigt over dansk boligkultur med specielle eksempler fra de sønderjyske landsdele.

Overinspektør Holger Rasmussen taler:

Søndag den 8. nov. kl. 20,00 på Nordborg Efterskole,
mandag den 9. nov. kl. 20,00 i Varnæs nye skole,
tirsdag den 10. nov. kl. 20,00 på Centralbiblioteket, Flensborg,
onsdag eller torsdag i Haderslev amt efter nærmere bekendtgørelse,
fredag den 13. nov. kl. 20,00 i Løgumkloster forsamlingshus.

Gratis adgang.

Historisk Samfund for Sønderjylland.

**Andels-
Svineslagteriet
i Kolding**

Grundlagt 1888

**Grænselandets liv
grænselandets sang**

møder De i

Tydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

**Haslev
GYMNASIUM**

Kostskole for drenge

6. og 7. hovedskoleklasse,
realafdeling og gymnasium.

Alle oplysninger ved henn. til
Peter Kæstel, rektor, Haslev

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

Paul Thomsen

Krusaa

*Kolonial, spiritinosa, køkkenud-
styr, trikotage, herreekvipering*

**Besøg
landsdelens
museer**

Strik til hele familien

... men husk det skal være

mølægte

**Sønderborg
GARN**

UGAARDS

Boghandel

Vi har altid det bedste af den nye
og den ældre litteratur
på hylderne

Haderslev - tlf. 2 25 71

BOGTRYK . OFFSET . BOGBIND

Th. Laursens Bogtrykkeri

Jernbanegade 8, Tønder tlf. 2 15 50

Ladelund

Landbrugs og Mælkeriskole

Brørup station

**Sønderjyllands
Kreditforening**

Haderslev

**Sønderjydsk
Tæppefabrik**

A. R. Kjerby A-S
Højer

Graasten Bank $\frac{1}{5}$

Kontortid 9-12, 2-4, lørdag 9-12

GRAASTEN

$\frac{1}{5}$ Sønderjydsk Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

Restaurant **Grænsen**

C. Heiselberg
Krusaa

Hejmdals

BOGTRYKKERI

AABENRAA TLF. (046) 2 31 32

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

Vestkysten

Syd- og Vestjyllands største dagblad

A. Nielsen & Co. A/S

Nykøbing Falster

A-S Faxe Kalkbrud

Frederiksholms Kanal 16

Telefon Minerva 7500

Jordbrugskalk

90% kulsur kalk i varen, som den leveres, 100% passerer 3 mm sigte

Lolland - Falsters Folketidende

Stiftets største blad

Nykøbing F.

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup 13 og 18

Graasten Andelsslagteri

Aktieselskabet
Varde Bank

Filialer og kontorer
over hele Sydvestjylland

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste blad

Windfeld-Hansens

Bomuldsspinderi A/S

VEJLE

ANDELSBANKEN

Haderslev

Aabenraa

GRAM

KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM A/S • VOJENS